

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Ужгородського університету

Серія

ІСТОРІЯ

Випуск 21

2008

пунктів, що засвідчує про ґрунтовну дослідницьку працю. На той час це була перша й оригінальна фіксація етнографічного матеріалу, чим особливо цінна для наступних поколінь учених.

Публікація носить комплексний характер, бо у ній подається текст "Очерков" дипломатичним способом, тобто методом друкарського набору із збереженням усіх особливостей оригіналу, який є у Києві. Як третя складова частина подається факсиміле цього ж тексту. Усе це дозволяє

науковцям в повному обсязі мати уяву про це оригінальне дослідження закарпатського вченого.

Видання призначене для істориків, етнографів, лінгвістів, краєзнавців. Воно може бути використане як хрестоматія для студентів історичного факультету Ужгородського національного університету з нормативного курсу "Етнографія Закарпаття".

Мандрик І.О. (Ужгород)

АРЖЕВІТІН С. М. РЕЛІГІЯ: ІСТОРІЯ ВЕРХОВИНСЬКОГО СЕЛА КОЛОЧАВА /

Передм. М. Болдижара, Ю. Сливки, В. Малети. – К.: Майстерня книги; Чернівці:

Видавничий дім „Букрек”; Укр. письменник, 2007. – 832 с.: іл.

Дослідження рідного села Колочава Міжгірського району Закарпатської області займає неабияке місце в творчості народного депутата України, члена Національної спілки письменників України С. Аржевітіна. Книга „Релігія...” – черговий том із серії, присвяченої історії Колочава. У першому томі – „Шугаї”, що вийшов у світ у 2006 році, розповідається про останнього опришка Карпат – Миколу Шугая.

Книгу відкриває стаття доктора історичних наук, проф. М. Болдижара „Ужгородська унія: міжконфесійні та міжетнічні відносини на Закарпатті”. Дослідник, на основі архівних документів, приходить до висновку, що „віруючі не визнали унії, активно виступали проти латинізації богослужіння, за збереження „старої”, „прадідньої” віри”. М.М. Болдижар наприкінці статті відзначив, що автор книги зумів дотриматися толерантності та виваженого наукового підходу під час вивчення міжконфесійних відносин у Колочаві.

Наступну статтю до видання С. Аржевітіна подав доктор історичних наук, проф. Ю. Сливка. Львівський дослідник відзначає, що „книга Аржевітіна має важливе наукове та виховне значення”. Третя вступна стаття – історика-краєзнавця, уродженця села Колочава В. Малети.

За структурою „Релігія...” складається з 11 розділів-блоків, котрі сформовані за тематичним та хронологічним принципом, додатків, географічного та іменного покажчиків.

Особливістю праці С. Аржевітіна „Релігія...” є те, що автор кожен свій розділ доповнює чисельними архівними документами. Виявлені автором першоджерела, а це латинські, угорські, чеські документи, складають більшу частину зазначеного видання. Обрана дослідником форма подачі матеріалу дає можливість читачеві самому дати оцінку тому чи іншому документу, історичній особі та події.

У першому розділі „Церковно релігійне

життя Мараморощини” С. Аржевітін аналізує становище краю напередодні і після Ужгородської унії, що була укладена 1646 р. Він схиляється до думки, що християнство візантійського обряду на південних схилах Карпат було прийнято ще в 864-866 рр. завдяки солунським братам Кирилу та Мефодію. Досліджуючи Ужгородську унію, автор стверджує, що „унія була здійснена „згори”, завдяки проримській політиці правлячої верхівки”. На основі першоджерел С. Аржевітін прослідкував процес поширення унії в Закарпатті, довівши при цьому, що православна традиція зберігалася у гірських селах Мараморощини упродовж століть. Найважливіші документи першого розділу – це „Акт 1652 р. про укладення унії...”, „Грамота короля Угорщини Леопольда від 23 серпня 1692 р.”, „Протокол наради Марамороської жупної ради від 4 листопада 1735 р.”.

У другому розділі „Релігійні процеси на Закарпатті і вплив держави” прослідковано державно-церковні відносини з XV ст. до сучасності. У стислих, документально підкріплених параграфах допитливий читач знайде інформацію про розвиток у складних умовах православної церкви, релігійно-церковну боротьбу в 1920-30-х та 1990-х рр.

Черговий розділ під назвою „Загальні відомості про колочавські парафії” містить багатющий статистичний матеріал: відомості про народжуваність та смертність (на основі метричних книг), кількість вірників греко-католицької та іудейської громад у Колочаві в XIX ст.

Трагічну сторінку в історії Колочава та Закарпаття загалом розкрито в розділі „Протистояння між греко-католиками та православними на Верховині”. Серед головних причин відродження православного руху в Закарпатті на початку XX ст., як вважає автор, були: древня традиція та просвітницька діяльність діячів XVII-XIX ст., важке соціально-економічне становище, масова еміграція за океан, посилення

мадяризації та проугорська орієнтація більшої частини греко-католицького духовенства, діяльність русофілів і російських емігрантів, вплив християнських центрів.

Як і в більшості сіл в Закарпатті, значну роль у переході вірників від унії до православ'я зіграли самі греко-католицькі священники. У Колочаві, до прикладу, формуванню зазначених настроїв, поміж іншим, сприяв священник А. Васовчик. Станіславу Михайловичу вдалося відшукати свідчення про те, що цей „душпастир” „примушував дотримуватися свят за григоріанським календарем, провокував побиття угорськими жандармами жінок, які протестували проти цього, побив дитину, яка привіталася до нього за православним звичаєм”. Звичайно, подібні випадки викликали обурення селян та вихід з унії. Після переходу значної частини колочавців до православної церкви постала проблема використання приміщення церкви, кладовища, церковних мастків. Спостерігалася в Колочаві також боротьба між представниками конкуруючих православних юрисдикцій – константинопольської та сербської.

Найбільш об'ємним є розділ „Колочавські священники: люди і долі” (більше 200 стор.). Це виправданий крок автора, адже саме народ та окремі особи є творцями історії. Дослідник виявив імена та біографічні відомості про багатьох священників села Колочава. У XVIII ст. у ньому працювали такі греко-католицькі духівники: С. Пап, П. Пап, П. Попович, О. Перевич. У XIX ст. – І. Шепетюх, П. Татарин-Колочавський, С. Фанкович, В. Шерегій, О. Шерегій. У XX ст. – Антоній Волошин, А. Васовчик, О. Стріпський, І. Ромжа, С. Кіраль, М. Чарній, М. Бобик. У XX ст. в Колочаві та кількох її присілках відновили свою діяльність православні громади. За словами автора, серед православних священників у селі працювали: І. Бабич, М. Продан, Г. Скунзяк, С. Керечанин, І. Черничка, С. Гайналій, В. Воринка, Н. Галац, М. Шпілька, Г. Молнар.

Додатки до цього розділу теж є надзвичайно важливими для дослідників історії церкви в Закарпатті. У фондах Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО) та архіві Мукачівсько-Ужгородської православної єпархії автор розшукав чимало розпоряджень, листів, звітів, довідок, які розкривають нелегкий шлях колочавських священників різних конфесій.

Не обійшов С. Аржевітін увагою й сакральні об'єкти Колочави. З цієї проблеми він зібрав та впорядкував архівні документи, спогади односельців, фотографічний матеріал. Серед фотографій привертають увагу зображення першої половини XX ст., зразки іконопису з різних церков Колочави, архітектурні особливості гірського села.

У Колочаві в кінці XIX - на початку XX ст. почала розвиватися церковна освіта. У фондах ДАЗО містяться документи, які свідчать про те, що селяни неабияку увагу приділяли духовному вихованню та навчанню своїх дітей. Наприклад, у 1922 р. греко-католицькі вірники протестували проти державного вчителя, якого уряд намагався призначити до церковної школи.

Наприкінці книги С. Аржевітін пише про рукописні пам'ятки Колочави XVIII ст. Серед них слід виділити „Перло дорогоцінне” колочавського дяка Івана Лугоша та „Збірник Петра Колочавського”. Перший рукопис зберігається у фондах Закарпатського краєзнавчого музею та датується 1747 р. „Перло дорогоцінне” – це збірник проповідей для простих людей. В мові письма І. Лугош використовував діалектизми та вирази, які були наближені до народної мови. В оздобленні манускрипту використано елементи народних орнаментів з предметів побуту, мотиви народної вишивки та одягу, фрагменти настінних церковних розписів.

„Збірник Петра Колочавського” виявив у 1908 р. Г. Стріпський у колочавського селянина І. Матійчина. Невдовзі рукопис придбав для власної колекції В. Гнатюк. За словами останнього, „Автор (П. Колочавський – автор) вибрав ті проповіді, котрі, на його думку, найбільше відповідали культурному рівневі парафіян та могли мати найбільшу популярність”.

Вихід у світ чергового тому С. Аржевітіна про історію релігії верховинського села Колочава став важливою подією в крайовій та українській історіографії. Унікальні документи, що розшукав автор, стануть у нагоді для написання наукових розвідок з історії греко-католицької та православної церков в Закарпатті, курсових робіт, кандидатських та докторських дисертацій. Гарно ілюстроване і виготовлене на високому поліграфічному рівні видання буде цікавим для всіх, хто любить історію рідного краю і хоче її знати.

Данилець Ю. В. (Ужгород),
Делеган М. В. (Ужгород)